

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Invloed van bedrijven op de overheid

Stokman, F.N.

Citation

Stokman, F. N. (1976). Boekbespreking van: Invloed van bedrijven op de overheid. *Acta Politica*, 11: 1976(2), 269-272. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451655>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451655>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

als het 'bereik' van een coalitie (bepaald door de beleidsposities van de extreme partijen van de coalitie) en de 'geslotenheid' van een coalitie (de coalitie slaat geen partijen op de schaal over) gedefinieerd kunnen worden.

Deze begrippen hanteert hij bij de ontwikkeling van een aantal typen van coalitievorming, welke dus op de een of andere manier rekening houden met de politieke positie van de partijen in het parlement.

In het totaal onderscheidt De Swaan tussloten dertien relevante vormen van winnende politieke coalities, die 'are to be tested against the data from 90 situations in nine different European multi-party democracies for the period after 1918' (p. 146).

Deze empirische toetsing wordt echter bemoeilijkt door het feit dat de theorieën met betrekking tot coalitievorming, steunend op het concept van equilibrium van het spel, niet één coalitie als oplossing aanbieden, maar een verzameling van coalities genereren, die niet gerangschikt kunnen worden in een of andere waarschijnlijkheidsverdeling; immers, 'the underlying idea (van het concept van equilibrium) is that all predictive alternatives are equally likely to occur at any given moment, one is as good as the other, as far as the theory is concerned' (p. 147). Een statistische evaluatie wordt daardoor zeer bemoeilijkt. De Swaan constateert ten aanzien van dit probleem: 'There is no way out, but there are some ways around' (p. 149), en schetst vervolgens zijn 'oplossing' van dit probleem.

In het tweede gedeelte van zijn studie volgt de confrontatie van de theorie met de werkelijkheid. Deze confrontatie brengt De Swaan ertoe te constateren dat 'the first conclusion may be that all theories that ignore the actors' policy positions and only take their weight into account fail to produce significant results' (p. 179). Van de coalitietheorieën, die wel rekening houden met de politieke posities der actoren, blijkt er slechts een (statistisch) significant: de gesloten coalitievorming. De algemene conclusie van De Swaan: parlementaire meerderheidscoalities zijn gesloten volgens de schaal van beleidsvoorkeuren en in normale tijden omvatten zij bovendien een minimaal bereik.

Omdat de door hem voorgestelde toetsing van de data voorbij gaat aan een historiciteit van de data (noch het aantal keren dat een bepaald type van coalitievorming zich voordoet, noch de duur van een coalitie wordt in beschouwing genomen), wijdt De Swaan een aantal hoofdstukken aan de parlementaire geschiedenis van elk der negen landen. Behalve een schets van het parlementaire stelsel, wordt de locus van besluitvorming geïdentificeerd en de beleidsposities van de parlementaire partijen bepaald. Bovendien bespreekt De Swaan bij elke historische verkiezing de mogelijke (andere) coalitievormen. Met een korte bespreking van de verkregen resultaten sluit hij de confrontatie van zijn coalitietheorieën met de parlementaire historie van elk land af.

In het laatste hoofdstuk spreekt De Swaan enkele algemene conclusies uit. In het kader van zijn doelstelling zegt hij onder andere: 'Apparently, the rational decision model corresponds closely with a number of theories . . . which perform poorly in the empirical test. And the model fits poorly the theory that produces good predictions: closed minimal range theory. But this theory, in turn, conforms closely to an alternative approach to decision making: incrementalism' (p. 332). Deze theorie gaat uit van de assumptie dat actor op grond van een 'satisficing' principe zal handelen: zijn aspiratieniveau zal dan reeds tevreden zijn gesteld, wanneer hij lid is van een winnende coalitie, afgezien van het feit of de coalitie, waarvan hij deel uitmaakt de 'best' winnende coalitie voor hem is.

De Swaan is van mening dat een theorie over coalitievorming tussen politieke partijen vanuit deze incrementalistische visie een grotere heuristische waarde zal bezitten, dan de visie waaraan het rationele besluitvormingsmodel ten grondslag ligt. Het commentaar op het boek van De Swaan kan kort zijn. Door zijn opzet verdient het zeker een grotere aandacht te verkrijgen dan doorgaans in de sociale wetenschappen aan dissertaties besteed wordt. Immers, slechts sporadisch treft men in Nederland een empirisch onderzoek aan waarin een formeel (wiskundig) model gehanteerd wordt om de realiteit van onderzoek te representeren. Bovendien geeft het een pragmatische inleiding in de wiskunde van de speltheorie, waaraan menigeen, die zich op dit terrein wil oriënteren, zijn voordeel kan doen.

Bij een 'terugkoppeling' van de door De Swaan onderzochte realiteit naar het door hem gehanteerde model dringt zich echter bij ons de vraag op of een theorie over politieke coalitievorming over de tijd niet meer houvast zou krijgen wanneer uitgegaan zou worden van een generalisering van het zogenaamde 'prisoners dilemma' met onzuivere strategieën.

A. Bergmans, A. Felling

G. P. A. Braam, **Invloed van bedrijven op de overheid. Een empirische studie over de verdeling van maatschappelijke invloed.** Boom Meppel, 1973, -341 p., f 24,50

Het voornaamste doel van de studie van Braam is het beproeven van een nieuwe methode om invloed vast te stellen. Hij onderzoekt hiertoe de invloed op de overheid van 'aan vaarwater gebonden' bedrijven, voornamelijk met betrekking tot de waterstaatkundige infrastructuur. De voornaamste vraagstelling die hierbij wordt gehanteerd is of grotere bedrijven meer invloed op de overheid hebben dan kleinere. Braam definieert maatschappelijke invloed van een persoon, groep of organisatie, — m.i. terecht — als het vermogen om maatschappelijke regelingen, verhoudingen e.d. mede te bepalen (p. 13). Hij stelt nu, dat hij invloed *direct* en *in zijn volle betekenis* (p. 285) meet. (Maatschappelijke) invloed, als *vermogen* gedefinieerd, is echter een hypothetisch begrip en kan dus *nooit* direct gemeten worden.¹ Elke indicator of combinatie van indicatoren voor invloed meet per definitie slechts bepaalde aspecten van dat vermogen. Het gaat er mij nu om vast te stellen, welke aspecten van invloed door Braam wel en welke niet in zijn operationalisering van invloed betrokken worden. Hiertoe zal ik eerst kort aangeven hoe hij invloed meet. Braam verbijzondert maatschappelijke invloed eerst als invloed van particulieren op de overheid, mede ten eigen bate. Op p. 36 vat hij de verdere verbijzonderingen als volgt samen:

'1 — invloed als een 'vermogen' hebben we voorlopig verbijzonderd als een *verzameling teweeggebrachte effecten in een bepaalde periode*;

2 — het vaststellen van een *teweeggebracht effect* vereist een uitspraak over een causale relatie: er moet zekerheid zijn dat een *particulier als oorzaak* is opgetreden van een *gedragsverandering van de overheid*;

3 — dit maakt nadere verbijzonderingen nodig, t.w. *invloedspogingen* (van een particulier) en *beslissingen* (van de overheid);

4 — zonder dat een invloedspoging is ondernomen kan de overheid bij een beslissing met de particulier rekening houden; dit *'anticiperen' door de overheid* kan eveneens duidelijk invloed worden genoemd; zelfs kan men zeggen dat ook in dit geval de 'particulier' als oorzaak kan worden aangemerkt.'

Om het onderzoek niet te overbelasten wordt de anticipatie van de overheid slechts verdisconteerd indien strikt noodzakelijk (p. 37).

Invloed, als het aantal teweeggebrachte effecten in een bepaalde periode (5 jaar bij Braam), wordt vervolgens uiteengelegd in drie invloedsaspecten:

(a) *getoetste invloed* (T), dat geïndiceerd wordt met de fractie ingewilligde invloedsposingen (= aantal teweeggebrachte effecten of successen, S) t.o.v. het aantal invloedsposingen (IP):

$$T = \frac{S}{IP} \quad (\text{p. 38})$$

De index veronderstelt dat er per invloedsponing slechts één effect mogelijk is. Er wordt geen onderscheid gemaakt in 'gedeeltelijk ingewilligd' en 'volledig ingewilligd' (p. 134). Verder dient de lezer zich te realiseren, dat één invloedsponing in de noemer in feite kan bestaan uit een groot aantal invloedsposingen: voor elk afgehandeld probleem werd nagegaan of het bedrijf invloedsposingen had ondernomen of niet; het aantal (één telefoontje of een intensieve lobby) blijft buiten beschouwing.

(b) *manifeste anticipatie van de vrager* (AM). Het gaat hier om de mate waarin de bedrijven voor de oplossing van hun problemen bij de overheid aankloppen, d.w.z. invloedsposingen ondernemen. Braam neemt hiervoor als index:

$$AM = \frac{\text{aantal problemen met invloedsponing}}{\text{totaal aantal problemen}}; AM = \frac{IP}{P} \quad (\text{p. 47})$$

(c) *latente anticipatie van de particulier*. Het gaat hier om de mate waarin de bedrijven zich van hun problemen annex invloedsmogelijkheden bewust zijn. Als index hiervoor neemt Braam eenvoudig het aantal gepercipieerde problemen P, dat als normering voor AM gebruikt werd (zie boven). Door de wijze, waarop deze gepercipieerde problemen worden vergaard, gaat het hier in feite om 'belangen bij situatieveranderingen' (p. 109), waar de overheid iets aan zou kunnen doen (p. 116). Invloed, als het aantal effecten, is nu gelijk aan het product van de drie invloedsaspecten, namelijk:

$$S = T \times AM \times P = \frac{S}{IP} \times \frac{IP}{P} \times P \quad (\text{p. 49})$$

De maatschappelijke invloed van een persoon, groep of organisatie — als het vermogen om maatschappelijke regelingen, verhoudingen e.d. mede te bepalen — is in de studie van Braam dus verbijzonderd tot invloed van particulieren op de overheid (*dyadische* invloedsrelatie), uitgedrukt als het *aantal geslaagde invloedsposingen*, deze geslaagde invloedsposingen hebben betrekking op *expliciete overheidsbeslissingen* ten aanzien van situatieveranderingen. Braam's 'directe' meting van invloed moet dan ook gerangschikt worden onder de zgn. *besluitvormings- of decisiemethode* ter bepaling van invloed. Deze methode gaat ervan uit dat invloed uitgeoefend wordt door participatie in concrete beslissingen. Braam brengt overigens wel een aantal belangrijke verbeteringen aan in de decisiemethode. De belangrijkste verbetering is dat hij eerst particulieren selecteert en hun belangen vaststelt, terwijl in vroegere toepassingen van de decisiemethode beslissingen geselecteerd werden. Bij Braam blijft daardoor de vraag open of er beslissingen uit de belangen van particulieren voortkomen (zie Bijlage 2A, p. 311). Door eerst particulieren te selecteren is hij in staat na te gaan of verschillen in effecten (= invloed) het gevolg zijn van

latente anticipatie, manifeste anticipatie of getoetste invloed. Daarmee worden een aantal aspecten van 'non-decision making' — zij het niet alle² — in de decisiemethode geïncorporeerd. Hij trekt hier echter ten onrechte de conclusie uit, dat zijn methode niet meer onder de decisiemethode gerangschikt mag worden. De essentiële kenmerken van de decisiemethode gelden ook voor Braam: invloed wordt uitgeoefend door participatie (invloedsposingen) in concrete beslissingen (effecten). Dat is maar ten dele zo. Wellicht geldt ook voor Nederland, wat Robert Wolff over de Verenigde Staten zegt: 'The most significant fact about the distribution of power in America is not who makes such decisions as are made, but rather how many matters of the greatest social importance are not the objects of anyone's decision at all'.³ Om dicht bij de hypothese van Braam te blijven: in welke mate worden de groten boven de kleinen bevoordeeld door het systeem van vrije ondernemingswijze productie? Hebben de kleinen geen kleinere overlevingskansen dan de groten, met name in perioden van economische malaise? En ook als er concrete beslissingen aangewezen kunnen worden, wordt nog niet alle invloed uitgeoefend via participatie, via invloedsposingen. Braam noemt zelf de anticipatie door de overheid als voorbeeld van invloed zonder invloedsposingen, maar laat deze in zijn invloedsmeting buiten beschouwing (p. 33-35). Crenson⁴ geeft aan hoe zelfs nonparticipatie via reputatie van macht kan leiden tot non-decision-making. Zijn onderzoek toont aan dat het zelfs empirisch onderzocht kan worden.

Hierboven heb ik aangegeven, dat Braam ten onrechte pretendeert invloed *direct* en *in zijn volle betekenis* te meten. Binnen de beperkingen die hierboven zijn aangegeven (invloedsposingen met betrekking tot expliciete overheidsbeslissingen ten aanzien van situatieveranderingen) is zijn onderzoek een voorbeeld van *relevant, goed* en *inventief* sociaal-wetenschappelijk onderzoek. Het boek is bovendien zeer *instructief*, omdat het grote aantal keuzen, dat elke onderzoeker moet maken, expliciet wordt aangegeven en beargumenteerd. Hierdoor wordt zeer duidelijk wat er zoal komt kijken bij een echt hypothese-toetsend onderzoek in de sociale wetenschappen buiten de strikt experimentele situatie. De hoofdhypothese — bedrijven hebben bij het oplossen van hun individuele problemen meer invloed op de overheid naarmate hun omvang groter is (p. 70) — blijkt, ook na invoering van een groot aantal controlevariabelen, alleen bevestigd te worden voor de latente anticipatie, maar niet voor de manifeste anticipatie en de getoetste invloed (p. 241). Als Braam invloed in een ruimer theoretisch kader had geplaatst, waarin invloed en macht duidelijker op elkaar en op structuren waren betrokken, dan zou hij over de toetsingsuitkomst wellicht minder verbaasd zijn geweest. Ik vraag mij namelijk af of deze toetsingsuitkomst niet mede veroorzaakt wordt doordat

1 — de havengebieden van Rotterdam en Amsterdam uitgesloten worden (p. 93), waar juist de allergrootste 'aan vaarwater gebonden' bedrijven zich bevinden. Deze uitsluiting op grond van het a-typische karakter vind ik uiterst dubieus. Braam heeft dan ook geen enkel bedrijf met meer dan 2000 werknemers in zijn steekproef.
2 — de eenheid van analyse is de werkmaatschappij. Problemen (= latente anticipatie) worden ervaren op het niveau van de werkmaatschappij. Worden invloedsposingen (= manifeste anticipatie) echter ook op dit niveau gedaan of op dat van de moedermaatschappij? Worden successen (= getoetste invloed) behaald op het niveau van de werkmaatschappij of op het niveau van de moedermaatschappij? Problemen bij de werkmaatschappij kunnen zeer wel leiden tot invloedsposingen op het niveau van de moedermaatschappij om *elders* (bv. via een nieuwe vestiging) tot een oplossing te worden gebracht. Vooral bij grote bedrijven is er een scheiding

tussen werk- en moedermaatschappij.

In tegenstelling tot bedrijfs-grootte bleek (verwachte) groei van het aantal werknemers wel samen te hangen met getoetste invloed (hfd. 9). Hierboven heb ik reeds vermeld, dat bedrijfs-grootte positief samenhangt met latente anticipatie. Jammer genoeg vermeldt Braam niet het aantal successen (= invloed) van grote groeiende bedrijven t.a.v. kleine stagnerende bedrijven.

Het onderzoek van Braam richt zich vooral op de ongelijke invloedsverdeling. Het relationele aspect van macht en invloed komt in hoofdstuk 10 en 11 vrij marginaal aan de orde. Toch wijst hij in hoofdstuk 11 vooral op deze relationele aspecten als mechanismen om invloedsongelijkheid te verminderen. Evaluatie, controle en regulatie van verschillen in informatie (deskundigheid) en toegang tot besluitvormingscentra staan daarbij centraal. De lezer zal begrijpen dat dit mij als muziek in de oren klinkt, aangezien wij ons juist met deze aspecten van macht en invloed hebben beziggehouden.

Noten

- 1 Groot, A. D. de, *Methodologie, Grondslagen van onderzoek en denken in de gedragswetenschappen*, Den Haag (Mouton), 1968, p. 67 e.v.
- 2 Eijk, C. van der, en W. J. P. Kok, 'Nondecisions reconsidered', in: *Acta Politica*, 10, 277-301.
- 3 Wolff, Robert Paul, *The poverty of liberalism*, Boston (Beacon Press), 1968, p. 184.
- 4 Crenson, Matthew A., *The un-politics of air pollution. A study of non-decision-making in the cities*, London (John Hopkins Press), 1971.

F. N. Stokman

Michael Wallace, *War and rank among nations*. Toronto/London (Lexington Books) 1973, z.p.

Terwijl in West-Europa het kwantitatief onderzoek naar de oorzaken van oorlog sinds de publikatie van Richardson's explorerende studies¹ in 1960 vrijwel uit de wetenschappelijke belangstelling is verdwenen, maakt in de Verenigde Staten het onderzoek op dit gebied een niet onaanzienlijke bloei door.

In dit land kan nu worden gesproken van een onderzoekstraditie, waarin wordt voortgebouwd op de door Wright, Sorokin en Richardson gelegde grondslagen.²

Het werk van Wallace sluit in enkele belangrijke opzichten aan bij deze onderzoekstraditie. Het onderzoek is uitgevoerd op het niveau van het internationaal systeem. Deze benadering verschilt van die welke uitgaat van het nationale niveau in zoverre dat over oorzaken van oorlog gedacht wordt in functionele categorieën.³ De verklaring van het optreden van oorlog wordt dan niet langer gezocht in de doeleinden en strategieën van staten. Auteurs die dit uitgangspunt delen gaan uit van de relatieve onafhankelijkheid van het internationale politieke stelsel (het geaggregeerde niveau) ten opzichte van de in de buitenlandse politiek door staten nagestreefde doeleinden. Dit type onderzoek leidt tot het opsporen van verbanden tussen geaggregeerde variabelen op het niveau van het statenstelsel, met als kenmerk dat deze niet zijn onderworpen aan de besluitvorming van de afzonderlijke staten.⁴ In het werk van Wallace is deze benadering op de volgende wijze uitgewerkt. De wisseling in de hoeveelheid oorlog, de afhankelijke variabele, wordt

statistisch in verband gebracht met de hoeveelheid status-inconsistentie, de onafhankelijke variabele. Met behulp van de correlatie- en regressierekening wordt de mate van associatie tussen deze variabelen vastgesteld, terwijl met behulp van de door Boudon ontwikkelde 'dependence analysis'⁵ het causale verband tussen de variabelen wordt opgespoord.

De door Wallace gebruikte data zijn afkomstig van het Correlates of War Project. De studies van Wallace vormt een van de vele publikaties die uit dit project zijn voortgekomen.

Wallace onderzoekt de hypothese dat naarmate de hoeveelheid status-inconsistentie in het internationaal systeem toeneemt, de hoeveelheid oorlog in het systeem zal toenemen. Hij onderzoekt de geldigheid van deze hypothese voor de periode 1825-1964 voor de meest invloedrijke en diplomatiek actieve staten in het systeem. De status-inconsistentie van een land wordt gedefinieerd als het rekenkundig verschil tussen de statuspositie in de 'capability'-hiërarchie en die in de hiërarchie van 'attributed importance'. Wallace ziet af van een poging één 'capability'-hiërarchie op te stellen en berekent de inconsistentie apart voor een viertal dimensies, namelijk de bevolkingsomvang, de ijzer- en staalproductie, de omvang van de strijdkrachten en de militaire uitgaven.

Als indicator voor het aan een staat toegeschreven diplomatieke belang gebruikt Wallace het aantal diplomatieke missies op het niveau van een chargé d'affaires, of van een hogere rang, dat in een land is geaccrediteerd. De afhankelijke variabele, oorlog, is geoperationaliseerd door het aantal slachtoffers en de tijdsduur.

Wallace gaat er in zijn hypothese vanuit dat het optreden van status-inconsistentie effecten heeft naast en onafhankelijk van de invloed van de afzonderlijke statusvariabelen waarover de inconsistentie is berekend. Door de gegeven definitie van status-inconsistentie wordt de onafhankelijke variabele uitsluitend een functie van de statusvariabelen. Wallace komt dan ook voor het probleem te staan de mogelijke effecten van de inconsistentie te scheiden van de mogelijke effecten van de statusvariabelen zelf. Dit probleem kan slechts onder bijzondere voorwaarden tot een oplossing worden gebracht omdat, door de definitie van inconsistentie, het niet mogelijk is één van de statusvariabelen te doen variëren onder constanthouding van de andere variabelen. Hier doet zich het z.g. identificatievraagstuk voor, waarbij in zulke gevallen de aangegeven weg voor het zoeken van een oplossing bestaat uit het in de analyse opnemen van een nieuwe exogene variabele. In het geval van de status-inconsistentie zou dit neerkomen op aan de analyse toevoegen van de door de inconsistentie opgeroepen 'spanning'. We kunnen immers aannemen dat naast status-inconsistentie ook andere variabelen de wisseling in de hoeveelheid spanning zullen beïnvloeden. Het identificatieprobleem kan dan tot een oplossing worden gebracht onder de voorwaarde dat deze andere variabelen niet correleren met de inconsistentievariabelen en de statusvariabelen.⁶

Uit begrijpelijke overwegingen heeft de auteur deze weg niet gevolgd. Status-inconsistentie wordt als indicator voor de door dit verschijnsel opgeroepen spanning gebruikt, terwijl het identificatieprobleem wordt omzeild door de relatie op geaggregeerd niveau te onderzoeken, waardoor voor een gegeven omvang van het internationale systeem de hoeveelheid status-inconsistentie kan fluctueren terwijl de statusvariabelen zelf constant zijn.

Deze werkwijze bemoeilijkt in hoge mate de interpretatie van de onderzoeksresultaten. Inderdaad toont Wallace een statistisch verband aan tussen de hoeveelheid status-inconsistentie en de hoeveelheid oorlog, zij het dat de mate van associatie